

Вольга Ляшчынская

Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Францыска Скарыны

e-mail: zshvedova@mail.ru

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6997-1986>

Фразеалагізмы – крыніца пазнання і сродак развіцця культурна-моўнай кампетэнцыі

Рэзюмэ

У артыкуле даводзіцца аб месцы і ролі ў развіцці культурна-моўнай кампетэнцыі навучэнцаў фразеалагізмаў, што выступаюць злучальным зв'язком паміж мовай і культурай народа, з'яўляюцца крыніцай пазнання культуры беларусаў, сродкам засваення ўласцівых і характэрных беларусам маральных і духоўных каштоўнасцей, агульначалавечых і нацыянальна адметных. Прапануецца арганізоўваць сістэматычнае вывучэнне і ўважлівае прачытанне фразеалагізмаў як мікратэкстаў з іх складанай семантыкай і шматстайнай культурнай інфармацыяй.

Ключавыя словы: фразеалагічная адзінка, мікратэкст, культура, веды, кампетэнцыя.

Phraseologies – a Source of Knowledge and Means of Development Cultural and Linguistic Competence

Abstract

The article discusses the place and role of idioms (phraseological units) in the development of the cultural and linguistic competences of students. Idioms act as a link between the language and culture of the people, are a source of knowledge of Belarusian culture, and a means of mastering moral and spiritual values, both universal and national. It is proposed to organize a systematic study and careful reading of idioms as microtexts

taking their complex semantics and diverse cultural information into account.

Keywords: Phraseological Unit, Microtext, Culture, Knowledge, Competence.

Лінгвадыдактыкай даўно прызнана неабходнасць фарміравання і развіцця сістэмы кампетэнцый навучэнцаў сярэдняй і вышэйшай школы. І калі моўная, маўленчая і камунікатыўная кампетэнцыі маюць пэўныя вынікі, то культурна-моўная кампетэнцыя патрабуе вялікай увагі. Сутнасць яе заключаецца ў асэнсаванні мовы, якую чалавек вывучае, яе адзінак як сродкаў пазнання, спасціжэння культуры народа, культурнага феномена, што замацоўвае асноўныя маральныя каштоўнасці, а таксама ва ўсведамленні прыгажосці, выразнасці і эстэтычных магчымасцяў мовы. Сёння ўжо вызначана ня мала шляхоў і сродкаў дасягнення гэтага, але толькі ў апошні час загарылі пра ролю, месца, эфектыўнасць фразеалогіі ў развіцці культурна-моўнай кампетэнцыі, што, несумненна, абавязана скіраванасці ўвагі лінгвістаў да даследавання нацыянальнага светапогляду ў мове ўвогуле і ў фразеалогіі ў прыватнасці, калі ў русле кагнітыўна-інтэрпрэтацыйнага кірунку лінгвакультурна-лагічная парадыгма ў фразеа-

Вольга Ляшчынская

логіі вызначылася на вывучэнне нацыянальнай самасвядомасці праз прызму фразеалагічных вобразаў, у якіх увасоблены базавыя канцэпты культуры.

Фразеалагізмы сярод розных адзінак мовы лічацца найбольш «культураноснымі», яны здольны кансерваваць форму і змест – нацыянальныя звычаі, павер’і, гістарычныя паданні, перадаваць вобразнае бачанне свету, даносіць з глыбінь стагоддзяў «скрытыя культурныя сэнсы, выконваць ролю знакаў “мовы” культуры» [Телия 2004: 683]. А яшчэ фразеалагізмы выяўляюць адметнасць іх стваральнікаў і носьбітаў, асаблівасці мыслення, светапогляду і светаўспрымання праз свае вобразы, адбор кампанентаў, спосабы ўтварэння і прыёмы афармлення гэтых адзінак. Слушна адзначае В.А. Маслава, што фразеалагізмы – «душа кожнай нацыянальнай мовы, у якой выражаецца дух і своеасаблівасць нацыі» [Маслова 2001: 82].

Такая функцыя фразеалагізмаў абумоўлена іх спецыфікай валодаць знакавай прыродай і здольнасцю ў згорнутым выглядзе ўтрымліваць вялікі аб’ём інфармацыі, фіксаваць, захоўваць і перадаваць ад пакалення да пакалення вопыт узаемадзеяння чалавека з навакольным асяроддзем. Фразеалагізмы як адзінкі мовы нясуць у сабе закадзіраваную інфармацыю пра нацыянальна-культурны светапогляд народа, яго духоўныя і культурныя адметнасці. Напрыклад, фразеалагізм *абсевак у полі* з замацаваным за ім значэннем ‘няварты чалавек, якім пагарджаюць, горшы за іншых’ [Лепешаў 2008: 46] утвораны на аснове метафары, якая прыпадабняе пустое месца ў полі, што засталося пакінутым пры сяўбе, да чалавека, які нічога не варты, не заслугоўвае ўвагі, нічым добрым не вызначаецца. І такі вобраз адзінкі ўзыходзіць да адной са старажытных формаў асэнсавання свету, якая выяўляе супрацьпастаўленне «цэлае – частка», «добра – дрэнна». Лапід, абсевак на вялікай прасторы поля выступае паказчыкам недапрацоўкі, агрэху, браку ў рабоце сейбіта. І фразеалагізм такім выразам вобразна даводзіць культурны падтэкст: як брак у рабоце – гэта дрэнна, так і чалавек, прыраўняны да абсеўка ў полі, – гэта дрэнны, няварты чалавек. Такая адзінка называе чалавека, характарызуе і адмоўна ацэньвае яго, выражае негатыў, асуджэнне з

боку таго, хто так называе каго-небудзь, а яшчэ служыць пазнанню, з аднаго боку, правіла, выпрацаванага народам адносна ролі і прызначэння чалавека, каб ён не быў такім, ім не пагарджалі; з другога боку, пра норму і правіла засейвання поля – усяго, без агрэху, абсеўкаў. У выніку фразеалагізм набывае ролю стэрэатыпа вызначэння чалавека, які нічога не варты, якім пагарджаюць, такога чалавека, які парушае норму існавання, выпадае з устаноўленых правілаў і нормаў, прынятых у грамадстве.

Фразеалагізмы, створаныя народам ці запызчаныя з іншых моў, найперш скіраваны да чалавека, фразеалогія ў яе сукупнасці адзінак носіць антрапацэнтрычны характар, паколькі амаль усе фразеалагізмы звернуты да чалавека і прысвечаны яму. Таму лінгвакультуралагічны падыход да характарыстыкі фразеалагічных адзінак, іх вывучэння дазваляе спазнаць іх творцу і носьбіта з самых розных бакоў. Пры гэтым у фразеалогіі, у адрозненне, напрыклад, ад лексікі, фіксуецца не ўсё, а толькі найбольш істотнае для чалавека, паколькі ў мове «фразеалагізуюцца менавіта тыя вобразныя выразы, якія выклікаюць асацыяцыю з культурна-нацыянальнымі эталонамі... і якія пры выкарыстанні ў маўленні ўзнаўляюць характэрны для той ці іншай лінгвакультурнай супольнасці менталітэт» [Телия 1996: 233].

Напрыклад, у беларускай літаратурнай мове маюцца фразеалагізмы *гнаць гнеў у хлеў* ‘супакойвацца, пераставаць злавацца’ [Лепешаў 2008: 312] і *гнеў пайшоў у хлеў* ‘трэба супакоіцца, не варта злавацца’ [Лепешаў 2008: 312], дзе выбар кампанента *хлеў*, несумненна, абумоўлены той дадатковай культурнай інфармацыяй ці сімволікай гэтай лексемы, у тым ліку і замацаванае ўяўленне чалавека пра нешта нізкае, звязанае з брудам, скацінай, ці з тым, што выклікае неадобранне і адмоўнае стаўленне. Немалаважным пры гэтым выступае і паказчык рыфмавання слоў-кампанентаў *хлеў – гнеў*. Абедзве фразеалагічныя адзінкі вызначаюцца выкарыстаннем агульнага кампанента-лексемы *гнеў*, якая называе адну з найважнейшых эмоцый чалавека, якая ў беларускай фразеалогіі прадстаўлена абмежавана [Ляшчынская 2012: 151-160]. Названыя адзінкі сваімі вобразамі ілюструюць перавод абстрактных паняццяў у канкрэтныя з іх

Фразеалагізмы – крыніца пазнання...

ацэнкай паводле асацыяцыі (гнеў → хлеў-жывёла-скаціна-бруд = нядобра). Унутраная форма фразеалагізмаў аказвае выключную ролю на ўсведамленне і прадстаўленне аб уяўленні чалавека пра гнеў і службыць, з аднаго боку, моўным сродкам выражэння і размежавання пэўнай сітуацыі: *гнаць гнеў у хлеў* – гэта своеасаблівае пажаданне супакоіцца, спыніць агрэсіўнасць паводзін, перастаць злавацца на каго-, што-небудзь, ці выражэнне яўнага правіла аб недапушчальнасці гневу ў адносінах да іншых і неабходнасці яго спынення; а фразеалагізм *гнеў пайшоў у хлеў* – гэта канстатацыя выніку дзеяння, названага ў папярэдняй адзінцы. З другога боку, абедзве адзінкі служаць дыягнастычным сродкам адмоўнай ацэнкі такой эмоцыі, у якіх кампанент-лексема *хлеў* выклікае асацыяцыю з жывёлай, жывёльнымі інстынктамі, што з’яўляецца нядобрым у адносінах да чалавека, да яго эмоцыі гневу ў пэўнай сітуацыі, выяўляючы ўстаноўку беларусаў: такія эмацыянальныя зрухі і іх выражэнне не пасуюць, не адпавядаюць чалавеку ў адносінах да іншага.

Вядома, што ў праграмах па беларускай мове, пачынаючы з устаноў агульнай адукацыі, на вывучэнне фразеалогіі адведзена мінімальная колькасць гадзін, па сутнасці, адбываецца толькі знаёмства са спецыфікай гэтых адзінак мовы, што вызначаюцца складанай і адметнай семантыкай, якая не выцякае з семантыкі слоў-кампанентаў. І нават пры вывучэнні фразеалогіі ва ўстановах вышэйшай адукацыі ўвага надаецца перш за ўсё асаблівасцям фразеалагізмаў, іх класіфікацыі па ступені семантычнай злітнасці кампанентаў, экспрэсіўна-стылістычных уласцівасцей, крыніц беларускай фразеалогіі, сістэмных адносін у фразеалогіі (з’явы мнагазначнасці, сінаніміі, антаніміі), лексіка-граматычных разрадаў. Знаёмства і ўзбагачэнне фразеалагічных запасаў навучэнцаў у многім залежыць ад настаўніка беларускай мовы, яго ўвагі да гэтых адзінак на ўсім працягу навучання мове, ад яго адбору фразеалагічных адзінак, умення раскрываць іх сутнасць і прызначэнне для паўнаwartаснага авалодання мовай. Сапраўды, важна ўсвядоміць, што без засваення фразеалагізмаў, сапраўднага знаёмства з тым зместам, роляй і прызначэннем гэтых адметных адзінак мовы нельга гаварыць аб засваенні мовы. Вось чаму пры навучанні белару-

скай мове патрэбна так званае спадарожнае іх вывучэнне, азнаямленне з іх багатым зместам, той культурнай інфармацыяй, што адлюстравана, захавана і перададзена кожнаму новаму пакаленню ад нашых продкаў з глыбінь часу. Пры гэтым патрэбна ўлічыць, што толькі знаёмствам з усё новымі і новымі фразеалагізмамі, іх колькасным наборам на занятках па беларускай мове нельга выпрацаваць нават фразеалагічны мінімум навучэнца.

Найбольш эфектыўнае засваенне фразеалогіі і, галоўнае, абуджэнне цікавасці да гэтых адзінак у кожнага носьбіта беларускай мовы ці таго, хто вывучае беларускую мову як замежную, адбываецца пры ўмове выкарыстання лінгвакультуралагічнага «прачытання» фразеалагізмаў як знакаў мовы і культуры народа, якое дазваляе выявіць сувязь вобразнай асновы адзінкі з эталонам, стэрэатыпам, сімвалам, са станоўчай ці адмоўнай канатацыяй, з выбарам кампанентаў-найменняў навакольнай рэчаіснасці, якія сапраўды выбіральныя кожным народам і якія адлюстроўваюць яго нацыянальную адметнасць. Напрыклад, паказальным з’яўляецца выяўленне розных стэрэатыпаў для характарыстыкі чалавека, напрыклад, паводле яго здаровага, моцнага фізічнага стану, параўн.: бел. *як дуб* ‘вельмі здаровы, моцны, дужы’ [Даніловіч 2020: 178]; укр. *здоровий як бугай, великий як дуб* [Мізін 2005: 26]; рус. *здоров как бык* [ФСРЯ 2006: 23]; ням. *gesund wie ein Fisch* (дасл.: здаровы, як рыба), *ein Kerl groß wie ein Baum* (дасл.: вялікі хлопец, як дрэва) – ‘асілак, здаровы мужчына’ [Мізін 2005: 61]; чэш. *zdravý jako rus* (дасл.: здаровы, як рысь), *kluk jako buk* (дасл.: здаровы, як бук) [Kakita 2017: 36]; тур. *at gibi güçlü* (дасл.: моцны, як конь) [Йылмаз 2007] і інш. Ці параўнаем кампаратыўныя фразеалагізмы, што ілюструюць розныя вобразы-эталоны для характарыстыкі чалавека паводле выгляду худага, высахлага чалавека, параўн.: бел. *як шкілет* высахнуць [Даніловіч 2020: 580], *як таран* худы [Даніловіч 2020: 517]; укр. *худий як дошка* ‘пра вельмі худага, высахлага чалавека’ [Юрченко, Івченко 1993: 49]; англ. *(as) dry as a mummy* (дасл.: сухі, як мумія) і *look like a ghost* (дасл.: выглядае, як здань, прывід) [Кунин 1984: 521] і інш.

Лінгвакультуралагічны падыход да вывучэння фразеалагізмаў дазволіць устанавіць

Вольга Ляшчынская

іх ролю ў выяўленні нацыянальна-культурных асаблівасцей, паколькі фразеалагізмы як моўныя знакі ўяўляюць сабой самастойныя духоўныя каштоўнасці, створаныя ў мове на працягу гісторыі народа, у выяўленні культурнай інфармацыі фразеалагізмаў, іх карэляцыі з культурна-нацыянальнымі традыцыямі, стэрэатыпамі і эталонамі, ці ва ўстанаўленні тых ведаў і вопыту, якія захоўваюцца ў фразеалагізмах беларускай мовы і якія перадаюць ад пакалення да пакалення ў часе і прасторы культурныя набыткі народа. Дзякуючы фразеалагізмам захоўваюцца веды, вызначаныя і ўстаноўленыя народам ацэнкі, характарыстыкі і адносіны да абазначанага. Напрыклад, беларускія фразеалагізмы (ляпнуць) *як лапцем па балоце* [Лепешаў 2008: 636] ці *як лапцем па цымбалах* з агульным значэннем ‘вельмі недарэчна і нетактоўна (сказаць што-н)’ [Лепешаў 2008: 636] суадносяцца з прыслоўем, выконваюць сінтаксічную ролю акалічнасці, служаць для выражэння неадабрэння і адмоўнай ацэнкі неабдуманнага, недарэчнага ў пэўнай сітуацыі выказвання каго-небудзь, якое, паводле метафарычных вобразаў, ацэньваецца праз прыпадабненне з «тукавым» дзеяннем лапця. Толькі ў адным выпадку негатыў ацэнкі маўлення выводзіцца на аснове прыпадабнення выніку гукаў палачкі, якой удараюць па струнах цымбалаў, да вынікаў удару лапцем, які такімі «музычнымі» ўласцівасцямі не валодае, а ў другім – з вынікам гуку, пляску лапцёй пры хадзьбе па балоце. Адна адзінка суадносіцца з прасторавым і прыродна-ландшафтным кодам культуры беларусаў праз кампаненты *па балоце*, дзе балота як элемент прыроднага ландшафту суаднесены «ў міфапаэтычных уяўленнях з хтанічным ярусам светабудовы, нячыстай сілай (часцей чортам), з ідэяй хаосу і дэструкцыі», што і з’яўляецца адным са складнікаў адмоўнай ацэнкі ўсяго выразу [Дучыц 2011: 39]. Другая суадносіцца з прасторавым і артэ-фактным кодам культуры беларусаў праз кампаненты *па цымбалах*, і такім вобразам новая адзінка мовы маўленне чалавека (вусную форму яго праяўлення) прадстаўляе праз гучанне інструмента ў выніку ўдараў лапцямі, якое як высокі эталон ацэнкі маўлення чалавека ад замены спецыяльнага прыстасавання ў выглядзе палачак на лапці парушаецца.

Аб’яднаны фразеалагізмы агульным кампанентам *лапці*, што суадносіць адзінкі з касцюмна-рэчавым кодам праз найменне абутку ў мінулым, і выбар яго абумоўлены замацаванай за гэтым словам з ліку шматлікіх сімвалаў – ‘бескультур’е, недасведчанасць’, што выступае яшчэ адным складнікам негатыўнай ацэнкі кожнай з названых адзінак. У выніку фразеалагізмы набылі ролю эталона недарэчнасці маўлення, выказвання не да месца, калі груба, нетактоўна, не так, як трэба, як правільна ці як патрабуецца этыкай маўленчых зносін людзей.

Такі аналіз фразеалагізмаў, іх «прачытанне» магчымы на кожных занятках па мове, а фразеалагізмы для гэтага адбіраюцца з улікам тэмы, узросту вучняў, выдзяляюцца ў спецыяльна падабраных тэкстах, што скарыстоўваюцца ў якасці дыдактычнага матэрыялу. Дарэчы, такі шлях увядзення і адпаведна спосаб аналізу фразеалагізмаў дае найбольш эфектыўныя вынікі, паколькі выяўляецца яшчэ месца і роля выкарыстання фразеалагізмаў у тэксце, месца магчымасць устанаўлення самых розных функцый фразеалагізмаў. У прыватнасці, у той ці іншай ступені звяртаецца ўвага на перцептыўную (бачым у тэксце, выдзяляем, чытаем і ўспрымаем на слых, запісваем, прагаворваем) і сігніфікатыўную (адрозніваем фразеалагічную адзінку ад свабоднага спалучэння слоў, ілюструючы і выяўляючы другаснасць утварэння фразеалагізмаў) функцыі. А яшчэ на семасіялагічную і намінацыўную (фразеалагізмы па-свойму абазначаюць пэўнае паняцце, якое можа мець і аднаслоўнае эквівалентнае абазначэнне; фразеалагізмы таксама называюць, але не ўсё і пры гэтым вызначаюцца «дабавачнасцю сэнсу» (Б. А. Ларын), ці больш пашырана, аб’ёмна называюць, чым словы), камунікатыўную (скупа сродкам зносін, паведамлення і пры гэтым для выражэння адносін, вызначэння ацэнкі паведамлення, калі каратка, дакладна і вобразна названа) функцыі. Асаблівая ўвага надаецца экспрэсіўнай і эмацыянальнай функцыям фразеалагізмаў (фразеалагізмы выяўляюць дадатковыя адценні ўзмацняльнасці, інтэнсіўнасці, выразнасці выражэння эмацыянальнага стану, як правіла, уключаюць семы ‘вельмі’, ‘надта’, параўн.: лексему *блізка* і фразеалагізмы *рукой падаць*, *адзін крок*, *за два крокі*, *пад самым носам*, *пад рукамі*, *перад вачыма* і інш., аб’яднаныя значэн-

Фразеалагізмы – крыніца пазнання...

нем ‘зусім блізка, не вельмі далёка’), а яшчэ ацэначнай, паколькі фразеалагізмы, як правіла, даюць станоўчую ці адмоўную ацэнку названаму, схіляючыся найбольш да адмоўнай, акцэнтуючы ўвагу на тых адхіленнях ад нормы, правіла, даводзячы такім чынам выпрацаваныя і прынятыя народам устаноўкі жыцця. І ўрэшце выяўляецца роля кагнітыўнай (пазнаём спосабы мыслення, законы і правілы жыцця, светапогляд народа, спасцігаем тую культурную інфармацыю, якую яны даносяць ад пакалення да пакалення), прагматычнай і стылістычнай (ужытыя ў маўленні фразеалагізмы ўздзейнічаюць на адрасата, адпавядаюць стылістычнай накіраванасці дыскурсу, адабраны аўтарам для дасягнення пэўных мэт і задач твора, адпавядаюць яго жанравай прыналежнасці) функцый.

Немалаважным пры аналізе фразеалагізмаў з’яўляецца ўвага да прыёмаў іх афармлення, што служаць узмацненню выразнасці і экспрэсіўнасці адзінак, іх уздзеяння на чалавека і адыгрываюць немалаважную ролю для запамінання. Так, адны фразеалагізмы пабудаваны на фанетычнай сугучнасці, каламбурны, напрыклад: *і шавец (швец) і жнец і на дудзе (на дудцы, у дуду) іграц* ‘майстар ва ўсякай справе, здатны да ўсяго’ [Лепешаў 2008: 664]; *фіці-міці ‘грошы’* [Лепешаў 2008: 587]; *адпраўляць у Магілёўскую губерню ‘забіваць, знішчаць’* [Лепешаў 2008: 74]; *задаваць хратавіцкага ‘моцна спаць’* [Лепешаў 2008: 442]; *у Сапунны пайсі ‘спаць, звычайна пасапваючы’* [Даніловіч 2020: 460]. У аснове пабудовы іншых лязыць гіпербала, напрыклад: *варочаць горы ‘выконваць празмерна вялікую работу, справу’* [Лепешаў 2008: 175]; *да сёмага (дзясятага) поту ‘да поўнай знямогі, стомы (рабіць, працаваць і пад.; праца, працавік і пад.)* [Лепешаў 2008: 235] ці літота, напрыклад: *з вераб’ёў (вераб’іны) нос ‘вельмі мала’ і ‘невялікі па колькасці, памерах’* [Лепешаў 2008: 108]; *кату на пату ‘вельмі малы, невысокі, нізкарослы’* [Лепешаў 2008: 565]. Многім фразеалагізмам уласціва алітэрацыя, асананс, рыфма (*абое рабое ‘абсалютна аднолькавыя, адзін не лепшы за другога. Часцей паводле адмоўных якасцей’* [Лепешаў 2008: 45]; *куку ў руку даваць ‘хабар, звычайна грашовы’* [Лепешаў 2008: 619]; *крупіна за крупінай ганяецца з дубінай ‘вельмі рэдкі’* [Лепешаў 2008: 609]; *купіла прытупіла ‘няма ці не хапае грошай, каб купіць што-н.’* [Лепешаў

2008: 622]), аксюмаран (*жывы нябожчык ці жывы труп ‘вельмі слабы, блізкі да смерці чалавек’* [Лепешаў 2008: 115, 526]) і інш.

Такім чынам, вывучэнне фразеалогіі беларускай мовы, як і кожнай іншай, павінна быць найперш звязана з лінгвакультурным аналізам яе адзінак, калі кожная разглядаецца не толькі як адзінка мовы, але і адзінка культуры народа, і тады адбываецца «прачытанне» фразеалагізмаў як мікратэкстаў, што з’яўляюцца па сутнасці адным са спосабаў фіксацыі і сродкаў існавання культуры. Апошняе асабліва важным з’яўляецца для ўзбагачэння фразеалагічных запасаў і арганізацыі навучання ў сярэдняй і вышэйшай школе, у выніку чаго работа над фразеалагізмамі стане адным з самых дзейсных сродкаў фарміравання культурна-моўнай кампетэнцыі навучэнцаў.

Літаратура

Даніловіч М., 2020, Фразеалагічны слоўнік гаворак Гродзеншчыны, Гродна [Danilovič M., 2020, Frazevalagičny sloŭnik gavorak Grodzenščyny, Grodna].

Дучыц Л., 2011, Балота, [у:] І. Клімковіч, В. Аўтушка (склад.), Міфалогія беларусаў: Эцыкл. слоўн., Мінск, с. 39-40 [Dučyc L., 2011, Balota, [u:] I. Klimkovič, V. Autuška (sklad.), Mifalogiâ belarusaŭ: Ęncykl. sloŭn., Minsk, s. 39-40].

Зеленин Д., 1991, Восточнославянская этнография, Москва [Zelenin D., 1991, Vostočnoslavânskaâ etnografiâ, Moskva].

Йылмаз Б., 2007, Сопостовительный анализ русских и турецких устойчивых сравнительных оборотов с зоонимами, www/nbu.gov.ua [Jylmaz B., 2007, Sopotovitel’nyj analiz russkih i tureckih ustojčivyh sravnitel’nyh oborotov s zoonimami].

Кунин А., 1984, Англо-русский фразеологический словарь, Москва [Kunin A., 1984, Anglo-russkij frazeologičeskij slovar’, Moskva].

Лепешаў І., 2008, Слоўнік фразеалагізмаў, Мінск [Lepesaŭ I., 2008, Sloŭnik frazealagizmaŭ, Minsk].

Ляшчынская В., 2012, Фразеалагічная эмацыянальная канцэптасфера беларусаў, Мінск [Laščynskaâ V., 2012, Frazevalagičnaâ èmacyânal naâ kancèptasfera belarusaŭ, Minsk].

Маслова В., 2001, Лингвокультурология, Москва [Maslova V., 2001, Lingvokul’turologiâ, Moskva].

Мізін К., 2005, Німецько-український фразеологічний словник (усталені порівняння), Вінниця [Mizyn K.,

Вольга Ляшчынская

- 2005, Nímes'ko-ukraínskij frazeologičnij slovník (ustaleni porivnánnâ), Vinnicâ].
- Телия В., 1996, Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты, Москва [Teliâ V., 1996, Russkaâ frazeologiâ. Semantičeskij, pragmatičeskij i lingvokul'turologičeskij aspektu, Moskva].
- Телия В., 2004, Фактор культуры и воспроизводимость фразеологизмов – знаков-микротекстов, [у:] Ю.Д. Апресян (ред.), Сокровенные смыслы: Слово. Текст. Культура: Сб. статей в честь Н. Д. Арутуновой, Москва, с. 674-684 [Teliâ V., 2004, Faktor kul'tury i vosproizvodimost' frazeologizmov – znakov-mikrotekstov, [u:] Ū.D. Apresân (red.), Sokrovennye smysly: Slovo. Tekst. Kul'tura: Sb. statej v čest' N. D. Arutûnovoj, Moskva, s. 674-684].
- ФСРЯ, 2006, Фразеологический словарь русского языка, Москва [FSRĀ, 2006, Frazeologičeskij slovar' russkogo âzyka, Moskva].
- Юрченко О., Івченко А., 1993, Словник стійких народних порівнянь, Харків [Ūrčenko O., Īvčenko A., 1993, Slovnik stĭjkĭh narodnih porivnân', Harkiv].
- Kakita I., 2017, Česko-bělorusky frazeologický slovník, Univerzita J. Purkyně v Ústí nad Labem.